

Hans Küng

(Sursee, Luzern, 1928. – Tübingen, 2021.)

Hans Küng, švicarski teolog s dugogodišnjom njemačkom adresom, umro je 6. travnja 2021. godine. Küng je bio jedan od *peritusa* na Drugom vatikanском koncilu, s J. B. Metzom, K. Rahnerom i drugima, supokretač teološkog časopisa *Concilium*, profesor teologije u njemačkom Tübingenu, nakon oduzimanja prava na poučavanje katoličke teologije, ravnatelj Ekumenskog instituta u Tübingenu, te izrazito plodan pisac s bogatom misaonom ostavštinom. Hans Küng kod mnogih budi drugačije asocijacije, a mimo onih koji te asocijacije zadržavaju na pamfletističkom i senzacionalističkom »čitanju« Künga, kakav je u hrvatskoj javnosti uvelike uvriježen i koji Künga promatra isključivo kroz prizmu *enfant terriblea* te sukoba s Vatikanom od početka 1970-ih godina pa nadalje, ovdje ćemo spomenuti samo one koji su se ozbiljno uhvatili u koštac s njegovom teologijom. Naime, Küng pripada onoj, danas gotovo odumrloj generaciji teologa koji su napisali referentne radove za mnoga teološka i, što je kod našega autora također slučaj, filozofska područja. Küng je tako autor značajnog štiva iz: (I) Ekleziologije: *Strukture Crkve* (1962.) i *Crkva na Koncilu* (1967.); (II) Povijesti kršćanstva i drugih svjetskih religija: njegova kapitalna trilogija *Židovstvo* (1991.), *Kršćanstvo* (1994.) i *Islam* (1994.), kao i knjiga koja je posljednja u njegovu opusu: *Sedam papa* (2015.). Nadalje, ali ne i manje važno, pisao je i o odnosu religije i književnosti, primjerice: *Poezija i religija* (1985.), *Teologija i književnost* (1986.) te *Mozart – tragovi transcendencije* (1991.), kao i mnoga druga djela koja ga s razlogom svrstavaju među najplodnije teologe 20. stoljeća. Pokazatelj toga, ali i svojevrzne rehabilitacije Künga u Katoličkoj crkvi, nalazi se u tome što je najznačajniji svjetski katolički izdavač Herder od 2015. do 2020. godine objavio njegova *Sabrana djela* u 24 sveska.

Međutim, Küng je ostavio traga i u filozofskoj literaturi i mišljenju, na što ćemo se ovdje kratko osvrnuti. Naime, svoj prvi doktorat, *Opravljanje* (1957.), Küng je napisao na rimskoj Gregorijani. U svom je doktoratu razmatrao nauk o opravdanju u protestantsko-katoličkom dijalogu, nauk koji se još od 16. stoljeća smatra jednom od najvećih prepreka približavanju razdvojenih konfesija, te se hrvao s mišljenjem Karla Bartha, najznačajnijeg protestantskog teologa 20. stoljeća. Svoj drugi doktorat, *Utjelovljenje Boga: uvod u Hegelovo teološko mišljenje kao prolegomena buduće kristologije* (1970.), Küng je napisao na pariškoj Sorbonni, i u njemu duboko zahvaća temu svojevrsnog *revivala* Hegela u protestantskoj i katoličkoj teologiji druge polovice 20. stoljeća. No, treba naglasiti da je Küng i autor djela koje je, usudio bih se reći, oblikovalo mnoge mlade, ali i starije filozofe i teologe, intelektualce i na našim prostorima, knjige u kojoj na preko tisuću stranica tematizira pitanje postojanja Boga u novome vijeku: *Postoji li Bog? Odgovor na pitanje o Bogu u novome vijeku* (1978.). U potonjem djelu Küng promišlja o mogućnosti govora o Bogu i egzistenciji Boga u suvremenosti uopće. Na tom tragu, Küng već na prvim stranicama svojega djela navodi opća mjesta kritike religije: (I) nije moguće doista biti čovjek ako se vjeruje u Boga. Bog nužno ide nauštrb čovjeka, on je, dapače, uopće izraz otuđenja čovjeka od samoga sebe – konzekventni humanizam može biti samo ateizam; (II) nije moguće baviti se znanošću ako se vjeruje u Boga: vjerovanje i znanje se isključuju, znanost smjenjuje religiju; (III) nije moguće biti istinski demokrat ako se vjeruje u Boga; nije

moгуće pomiriti vjeru u Boga i slobodu, jednakost i bratstvo svih: politika je stupila na mjesto religije. Küng tim općim mjestima posvećuje gotovo čitavu knjigu, uglavnom raspravljajući s ateizmom, ali i o onome što je njegov tūbingenski protestantski kolega, Eberhard Jüngel, naveo kao početak »činjenja Boga suvišnim«, počevši od Descartesa. Ovdje nije ni prostor, ni vrijeme za detaljniju analizu Küngova kolosalnog opusa o vjeri i razumu, religiji i ateizmu, šutnji ili mogućnosti govora o Bogu, dovoljno je tek dodati da je potonje djelo u nas najvažnije i najopsežnije djelo koje se bavi naznačenim temama, ali usudit ću se reći da je ono jedno od najvažnijih, ako ne i najvažnije, u europskom i svjetskom kontekstu.

Hans Küng jedan je od najprevođenijih teologa u Hrvatskoj. Već krajem 1970-ih godina, u godinama kada je dovršen proces oduzimanja licence za poučavanje katoličke teologije (koji je vodio hrvatski kardinal Franjo Šeper, a anegdota, koju je autoru ovih redaka potvrdio Küng, nadživjela je i njega i Šepera: »Da ste vi svećenik moje dijeceze, poslao bih vas u najzabačenije hercegovačko selo da se naučite što je prava vjera!«), jedna mala vjeronaučna skupina pod nazivom »Rasudbe« objavila je njegovu knjižicu *20 teza o kršćanskoj egzistenciji* (1979.). Tih godina, iako mu je oduzeto pravo na poučavanje teologije na sveučilištima, objavljuju mu se knjige u Družbi katoličkog apostolata: *Bog i patnja* (1979.) i *Sloboda u svijetu: sir Thomas More* (1980.). Već spomenuto djelo *Postoji li Bog?* objavljuje se u danas gotovo pa mitskoj biblioteci Naprijed u Zagrebu, u ediciji »Religija i mistika« (1987.), a potom je u istoj ediciji slijedilo i djelo *Kršćanstvo i svjetske religije* (1984.), nakon kojih sve do početka 2000-ih nastaje vakuum u objavljivanju njegovih knjiga u nas. Zagrebački Konzor, zajedno sa sarajevskim Synopsisom, 2002. godine objavljuje njegovo drugo (i obimom) kapitalno djelo *Biti kršćanin*, dok druge manje, danas nepostojeće izdavačke kuće (Miob i Intercon) objavljuju njegova *Promišljanja* i *Projekt svjetski etos* (2003.), te *Svjetski etos za svjetsko gospodarstvo* i *Svjetski etos za svjetsku politiku* (2007.). Nadalje, riječki je Ex libris objavio tri sveska njegovih memoara: *Izborena sloboda, Sporna istina* i *Doživljena čovječnost* (2009. – 2016.) te ponavlja izdanje knjige *Postoji li Bog?* (2006.). Jedini crkveni izdavač na ovim prostorima koji je objavio neku od njegovih knjiga od 1990. godine naovamo jest sarajevsko i fratarsko Svjetlo riječi, s djelom *Uvod u kršćansku vjeru* (2011.).

Autor ovih redaka ima dvojaka sjećanja na Künga. S jedne strane, Küng pripada onim teolozima koji su, sigurno ne slučajno, rođeni unutar nekoliko godina krajem 1920-ih – pokojni Johann Baptist Metz, Joseph Ratzinger, Jürgen Moltmann, pokojni Wolfhart Pannenberg te Hans Küng. Ova petorica teologa, od kojih su dvojica protestanata, a trojica rimokatolika, oblikovali su teologiju druge polovice dvadesetog stoljeća, svaki na svoj način. Kada bismo ih morali nekako, barem ugrubo podijeliti, bili bi tu »aristokratski« teolozi sustava Pannenberg, Ratzinger i Küng te, slobodnijim rječnikom napisano, »teolozi margine«, Metz i Moltmann. Küng spada među »aristokrate« u teologiji, a kada kažemo »aristokratska teologija«, ne mislimo samo na one teologe koji su djelovali u vremenu kada je teologija (barem za sebe) još uvijek držala titulu »kraljice među znanostima«, kada su teološka predavanja u Küngovu, a jedno vrijeme i Ratzingerovu Tübingenu, pohađale tisuće studenata. Jednom mi je prilikom moj prijatelj, student teologije u Tübingenu s kraja 1970-ih godina, rekao:

»Ako si želio društvenu promjenu tada, ako si želio kritičku misao, bez obzira na to jesi li vjernik ili ne, u to si vrijeme išao studirati teologiju u Tübingen.«

Küngova se »aristokračnost« ogleda i u nečemu drugome – on je smatrao da teologija *može, treba*, ali i *mora* ući u dijalog sa svim znanostima, pri čemu teologija nema puku apologetsku ulogu, već ima ravnopravan položaj s partnerima u dijalogu. Küngova aristokračnost imala je i svojih mana, iz vizure autora ovih redaka. Za razliku od Metza i Moltmanna, Küng je pokazivao značajne otpore prema »teologijama genitiva«, »teologijama margine« koje su nicala 1970-ih godina, napose prema teologiji oslobođenja latinoameričkih isusovaca. Uostalom, pokazivao je otpor i prema teologijama koje su razvijali Metz i Moltmann, nazivajući Moltmanna »malo previše revolucionarnim«. Nadalje, Küngova aristokračnost ogleda se i u još jednoj njegovoj osobini, osobini koja je na njegova pleća navukla mnogo neprijatelja – u neposluhu. Da čitateljima koji nisu upoznati s Küngovim životopisom ukratko pojasnimo: zbog njegove knjige *Nepogrešivi?* (o dogmi o nepogrešivosti pape) te zbog njegova otpora da povuče određene teze iz potonje knjige, Vatikan mu je oduzeo pravo na poučavanje teologije. U drugome svesku svojih memoara *Sporna istina: sjećanja* (2012.), Küng opisuje to mučno razdoblje te nam daje sjajan i izravan uvid u, kako on taj proces počesto naziva, »discipliniranje teologa«. Proces je završio tako što Küng nije želio povući svoje teze bez saslušanja pred stručnom, a dijelom i neovisnom komisijom, te mu je oduzeto pravo poučavanja katoličke teologije, što mu u sveučilišnoj karijeri zapravo i nije škodilo jer je tübingensko sveučilište samo za njega otvorilo katedru eku-menske teologije, neovisnu o dozvoli predavanja od strane crkvenih vlasti. To je ujedno točka s kojom je Küng zadobio status disidenta i žestokog kritičara crkvene hijerarhije i prisilne šutnje koja se teozozima nametala tih desetljeća. Küng neposlušan? Pročitajmo što je on, povodom smjene urednika časopisa *Svjetlo riječi*, fra Drage Bojića, napisao u njegovu obranu:

»Teolozi se ne smiju ponašati konformistički, već kritički: kritični prema samima sebi, ali i prema svojoj vlastitoj tradiciji i Crkvi. Jer kakve su posljedice za Crkvu u kojoj teolozi šute? Tada se nitko neće u intelektualnoj čestitosti truditi oko kritičkog razlikovanja: da uvijek iznova analizira dobru tradiciju (postoji i ona loša), autentični nauk (postoji i krivi), izvornu kršćansku poruku (postoji i ona koja nije izvorna); te da istinu Evandjelja od nekoć, ovdje i sada uvijek iznova aktualizira. Teologija treba, ona zapravo mora biti u kršćanstvu: na mišljenju utemeljeno obrazloženje istine kršćanske vjere. I obveza je kršćanskog teologa tražiti kršćansku istinu u istinitosti. I to i u uvjetima protiv represije vlastitoga crkvenog vodstva.«

Aristokračija kod našega preminulog teologa temeljila se i na njegovoj poniznosti, isključivo pred samim Bogom, ali ne i pred autoritetima koji žele dovesti u pitanje teologiju pukim autoritetom sile. Küng je oduvijek, kako je to opširno pisao u svojim sjećanjima, tražio jake argumente da bi eventualno promijenio svoje mišljenje te je istovremeno s gnušnjem odbacivao puku vršenje autoriteta nad teozozima.

Drugo sjećanje na Künga autoru ovih redaka dolazi iz osobnih susreta, prvo kao izdavača njegovih djela na hrvatskome jeziku, a potom i kao studenta teologije u Tübingenu početkom prošloga desetljeća. Mnogi su mi, a možda i premnogi, o Küngu govorili kao o naprasitom, bahatom čovjeku s kojim je teško zapodjenuti razgovor te pored kojega je teško doći do riječi. S time na umu, susretao sam se s njime nekoliko puta, pripremajući se na svoju šutnju, što s Küngom inače može biti tek vlastita prednost. No sve te predrasude drugih, čak i mene samoga, odmah su bile izbrisane Küngovom željom da mu govorim o svojem doktoratu. Naime, tema na kojoj sam doktorirao uvelike se preklapala s temom na kojoj je i on sâm stekao svoj drugi doktorat na pariškoj Sorbonni, o Hegelovoj kristologiji (u nas prevedeno kao *Utjelovljenje Boga*, u dva sveska, Demetra, Zagreb 2007. – 2008.). Sâm sam pak svoj doktorat

također pisao o Hegelu, ali uspoređujući njegov pojam »smrti Boga« i spekulativnog Velikog petka s drugim Tübingenžaninom, Jürgenom Moltmannom. Ukratko, taj susret završio je mojim beskrajnim čuđenjem nad memorijom tada već postarijeg profesora Künga – u tančine je znao što je pisao četrdeset godina prije našeg susreta. Pritom mi je udijelio savjet kojega se držim, a za koji vjerujem da se treba uhvatiti svaki mladi teolog i doktorand:

»Ne čeka svijet novu knjigu o Hegelu, nego ti čekaš da postaneš doktor. Stoga sjedni, piši i napiši doktorat, nemoj čekati da postaneš pametniji od svih autora koje čitaš jer nikada nećeš završiti.«

Smrću se Hansa Künga skoro dovršava jedna velika epoha u povijesti teologije. Naime, ranije su spomenuti autori u bitnome utjecali na mnoge teološke discipline i usmjerenja. Danas se teologija, poput mnogih drugih znanosti i disciplina, toliko specijalizirala da ne postoje više autori poput Künga, Moltmanna i Panennberga, koji su u stanju obuhvatiti mnoga teološka područja i u njima promijeniti paradigme mišljenja. Smrću Hansa Künga ta je epoha blizu svoga završetka. No istraživanje nasljeđa njegova rada, uvjeren sam, na vidjelo će iznijeti njegovu povijest teološkog mišljenja, a to je prije svega povijest slobode.

Zoran Grozdanov